

Milorad Belančić

Mikroutopija umetnosti: Treći Beograd

Umetnost je oduvek bila utopija, samo što to nije uvek i znala. Artistički projekt Treći Beograd, predstavlja pokušaj da, bez ideloških i drugih obmana, umetnost u sebi i za sebe otkrije i otelovi jedno utopijsko mesto. Reč je o mikroutopiji. O mestu-kojeg-nema, ali mestu koje je, paradoksalno, ipak tu, na obali Dunava, u blizini Pančevačkog mosta. U isti mah za umetnike to je, takoreći, „obećano“ mesto, mesto pod suncem ili, još bolje, pod zračkom sunca, slično kao u de Sikinom filmu Čudo u Milanu...

Zaista, šta bi umetnici, u svetu u kojem caruje aksiom tržišta i cogito prodaje, drugo bili nego „bednici“ (sa znakom navoda ili bez njega) koji tek treba da nađu svoje mesto-pod-suncem?! Ali pod kojim suncem? U civilizaciji čije je univerzalno geslo robna razmena umetnik, naravno, nema šta da ponudi. Njegov rad (ako je to rad) sa stanovišta razmene je nerazmenljiv, neupotrebljiv i, zapravo, beznačajan. Pa pošto umetnost ipak i u takvom svetu opstaje, pošto ona omogućuje fascinaciju koju nećemo naći nigde drugde, i pošto ta fascinacija samoj umetnosti nudi dostojanstvo vrednosti po sebi, iz toga onda sledi da ona sama, zajedno sa svojim dostojanstvom, nužno pada u sferu nemogućeg, mesta kojeg nema.

Danas između artističke nesvrhovitosti i svrhovitosti razmene postoji nepremostiva pregrada. U svetu u kojem ništa ne uspeva kao uspeh, umetnost se definiše kao neuspeh i preokretanje, postavljanje na glavu tog sveta... A to postavljanje na glavu se u samom svetu dočekuje sa ravnodušnošću. Jer, tu se umetnost ceni samo ako ima cenu, ako je stari ukras ili stara, konvencionalna roba. Zato savremenoj umetnosti, ukoliko je nekorisna, nefunkcionalna i bez cene, novo/pragmatično doba objavljuje bliski kraj... Pa ipak, to nije ni prvi ni poslednji put da se umetnosti objavljuje kraj ili smrt.

Projekt Treći Beograd spada u red onih pojava koje taj defetizam demantuju. On je, reklo bi se, u isti mah umetnički rad i rad-bez-rada, gest bez praktične, pragmatične svrhe, bez kontekstualnih obzira i heteronomnog služenja, tako da se u njemu na skoro bez-obziran način materijalizuje pozicija jednog osobeno-artističkog bez. Ujedno, tu imamo i mesto druženja, udruživanja ili zadruga, mesto umetničkog zajedništva, svojevrsnog artističkog samoorganizovanja utopijske (jer kakva druga bi

bila?!) zajednice. Dakle, mesto pod (neorealističkim ili, ako hoćete, virtuelnim) suncem. Pri tom, naravno, Treći Beograd sabire u sebi i neka sasvim očekivana, standardna značenja: konstrukcije, zgrade, mikro-prostora, radionice, galerije, studija... Ali na prvom mestu imamo materijalizovanu, otevljenu mikroutopiju, na obali najveće evropske reke.

U svojoj Utopiji, Tomas Mor je govorio o stanju u kojem su „svi bogati, iako niko nema ničeg svog“. Iskustvo nam govori da je danas nešto tako moguće jedino u svetu umetnosti. Već sam po sebi, topos umetnosti, s one strane sebičnosti i sujete, jeste imaginarno, tekstualno, smisaono tlo, „zemlja“ u kojoj svi mogu da budu bogati, a da tu niko nema ničeg svog... Jer, najzad, umetnost nije ničija svojina, niti je bilo čija zemlja. Ona je uvek nekako de-teritorijalizovana. Njen topos je smešten izvan realno-svojinske, svakodnevno-praktične, pragmatične, pa i političke topike. Eto zašto je pravo (da li je ta reč dobra?) mesto umetnosti jedno mesto-bez-mesta, svrhovitost-bez-svrhe, stvarnost-bez-stvarnosti. Bez sumnje, jedino utopija može da se uspostavi kao mesto na kojem se razmena ne vrši posredstvom novca ili političke moći kao opštih ekvivalenata, te prema tome i bez intelektualne, duhovne ili artistske svojine ili sujete. Razmena je tu neposredna, bez posredujućih merila („ekvivalenata“), tako da se u njoj razmenjuje samo umetnost sa umetnošću, afiniteti sa afinitetima, fascinacije sa fascinacijama. Pa ako neko želi u tome da učestvuje ima punu slobodu pristupa.

Eto zašto je projekt Treći Beograd pravi putokaz, znak pored puta ili, bolje, pored reke. To je znak da umetnost može sebi da osigura nemogući, nezamislivi prostor izvan etabliranog sistema ekonomske i političke moći. Takav prostor ne cilja na destrukciju realnog prostora, usidrenog u datom sistemu moći, već, pre, na sopstvenom tlu vrši dekonstrukciju, dezorbitaciju i deteritorijalizaciju te (ekonomske i političke) Moći ukoliko je ona usidrena u sebi samoj, u svojim starim (konzervativnim) navikama i novokomponovanoj (neoliberalnoj) ravnodušnosti.

Takođe, Treći Beograd je izvestan događaj, neizračunljiv, nepredvidiv artistski događaj. U dokumentaciji koja osvetljava ovaj projekt čitamo: „TB nije puka nužnost već je događaj, radikalni preokret u odnosu na stanje objektivne nužnosti.“ Organizatori tog bez sumnje izvan-rednog i za naše prilike krajnje neobičnog projekta tvrde da je on ne samo materijalni nego i konceptualni okvir za izvesnu politizaciju (od grč. polis: grad) savremene umetnosti. Naći umetnosti dostojno i dostojanstveno mesto u polisu. To bi,

svakako, morala biti jedna politizacija „odozdo“, utanačena na fonu konkretnog rada i konkretnih umetničkih strategija učesnika, dakle, politizacija koja nije ničim oktroisana, čak ni samim (okvirnim, „mekim“) projektom Trećeg Beograd. Ukratko, ta politizacija se, s pravom tvrde organizatori, bazira na mikropolitikom i mikoroutopijskom samo-organizovanju arta.

Posle sloma patoloških oblika zajedništva na našim prostorima, umetnici su prepušteni „sebi“, svojoj narcističkoj individualnosti, samozagledanosti u privatnu mitologiju i mitomaniju. Kao da je reč zajedništvo prestala da ima bilo kakvo značenje. Treći Beograd nam pokazuje da umetnik ne može, u svom poslu, da se ne suoči sa drugim umetnikom, a zatim i sa zajedničkim, socijalnim i političkim aspektom života među drugima.

Namera umetnika danas, koji se grupišu po afinitetima i po fascinaciji, ne može generalno uzev biti to da izmisli neki „izam“ ili neku estetsku utopiju i da je, zatim, projektuje u doglednu ili nedoglednu budućnost. Utopija je moguća samo i samo kao sada utopija ili je, u protivnom, ni nema. Umetnici grupisani oko Trećeg Beograda žele samo da naglase i potvrde utopijski status koji savremena umetnost ima, mada suviše često ne zna da ga ima i u vezi s tim gaji razno-razne iluzije. Namera je, dakle, da se utopija nastani u sebi samoj, mada je to strogo uzev – nemoguće. Zato je projekt Treći Beograd, u isti mah, dodirivanje nemogućeg, ispitivanje granica i, prema tome, odgovornost pred nemogućim i graničnim. Taj projekt je jedno dragoceno iskustvo, jer on, u našim uslovima, deli ključne probleme i sudbinu savremene umetnosti. To je sudbina tegobnog postojanja u jednom svetu u kojem estetizacija etabliranog sistema vrednosti i moći postaje hegemoni ideološki nalog, dakle, u svetu u kojem je savremena umetnost ipak moguća, ali moguća kao upravo nemoguća, kao utopijska!